

Геннадій СТРЕЛЬСЬКИЙ,
НПУ ім. М. Драгоманова

ДІЯЧІ УКРАЇНИ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО- ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1917—1920 рр.).

Біографічний словник (додаток)*

**ЖУК
АНДРІЙ ІЛЛІЧ
(1880—1968)**

Український громадсько-політичний діяч, дипломат, публіцист. (Псевдоніми — А.А-ко, Андрієнко.)

Народився в Лубенському повіті Полтавської губернії. Походив із давнього козацького роду. З 1901 р. — член Революційної Української партії (РУП). Співробітничав у її періодичних органах-часописах «Гасло» і «Селянин». Працював волосним писарем. З 1905 р. належав до УСДРП (з грудня 1905 р. до кінця 1908 р. був членом її ЦК). Пізніше (у 1911 р.) був виключений з цієї партії за виразно самостійницьку позицію у національному питанні. Декілька разів заарештовувався царською владою. Восени 1907 р. виїхав до Галичини, де займався публіцистичною діяльністю. Співпрацював з газетами «Земля і воля», «Праця», «Діло», «Рада», редагував журнали «Економіст» і «Самопоміч».

У 1914 р. А.І.Жук був одним із засновників Союзу Визволення України, членом його Президії, а також членом Головної Української Ради, згодом — членом Загальної Української Ради (1915—1916 рр.) і Центральної Управи Українських Січових Стрільців.

З червня 1918 р. до серпня 1920 р. А.І.Жук працював радником з особливих доручень посольства гетьманської Української Держави і Директорії УНР у Відні. Під час перебування у Відні міністра закордонних справ УНР В.Темницького (влітку і восени 1919 р.) А.І.Жук виконував також обов'язки радника «похідної канцелярії» міністерства. З серпня 1920 до березня 1923 р. він працював референтом екзильного уряду ЗУНР у Відні, допомагаючи Є.О.Петрушевичу домогтися відновлення політичної незалежності ЗУНР дипломатичними засобами.

У 1930 р. А.І.Жук повернувся до Львова, де керував статистичним бюро Ревізійного союзу українських кооперативів, редагував часописи «Хор-

тиця» і «Крайова кооперація».

З 1940 р. жив знову у Відні, займаючись журналістикою. Після Другої світової війни мешкав у Канаді. Автор багатьох статей з суспільно-політичних та економічних проблем. Зокрема, йому належать перші праці з історії РУП. Серед останніх його публікацій — матеріали, присвячені пам'яті Дмитра Антоновича, Симона Петлюри, Михайла Русова, Миколи Порша та інших діячів Української революції (Сучасність, 1961, № 1, СС. 103—115; 1962, № 1, СС. 52—66; 1963, № 6, СС. 44—73; № 9, СС. 102—112 та ін.).

**КЛЕПАТСЬКИЙ (КЛЕПАЦЬКИЙ)
ПАВЛО ГРИГОРОВИЧ
(1885—1938)**

Український історик, історіограф, краєзнавець, джерелознавець, архівознавець.

Народився 12 січня 1885 р. у с. Пугачівка на Київщині в сім'ї сільського священика. Учився на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету в Одесі, де розпочав наукове дослідження історії Київщини. Невдовзі воно вийшло окремою книгою — «Очерки по истории Киевской земли» (Одесса, 1912. — 599 с.), одержавши високу оцінку з боку фахівців.

У важкі доленосні 1917—1920 рр. Павло Григорович продовжує активно працювати на ниві історичної науки і освіти. Він читає курс лекцій для вчителів Одеси, згодом переїздить до Кам'янець-Подільського, де у новоствореному Українському університеті займає посаду приват-доцента. У місцевих видавництвах з'являються його праці, в яких аналізується творчість Є.Гребінки, Г.Сковороди, П.Гулака-Артемівського. Чимало наукових статей з історії України, історичного краєзнавства, літературних оглядів П.Г.Клепатського побачили світ у «Записках» Кам'янець-Подільського університету. У ті ж роки він підготував і видав посібник з джерелознавства історії України — «Огляд джерел до історії України» (Вип. 1, Кам'янець-Подільський, 1921), у якому розглядаються актові пам'ятки, літописи, хронографи, описи подорожей чужинців та інші джерела, що відбивають події від

*Початок див. в № 3 журналу за 2000 р.

часів Київської Русі до Визвольної війни 1648—1654 рр.

П.Т.Клепетський активно займався краєзнавчою роботою, проводив обстеження історико-культурних пам'яток Кам'янця-Подільського, визначав конкретні заходи щодо їх охорони і збереження. З 7 червня 1922 р. він очолював архівне управління Кам'янець-Подільського району. Але... після встановлення Радянської влади далекому від політики вченому не забували нагадувати про його лояльне відношення до Центральної Ради і Директорії УНР. У тому ж 1922 р. його було заарештовано чекістами, але через півтора місяця звільнено за відсутністю доказів «провини». Проте втративши роботу, він переїхав до Полтави, де був зарахований викладачем історії Інституту соціального виховання (пізніше — Інститут народної освіти). Тут П.Г.Клепатський підготував докторську дисертацію, присвячену історії Диканьського маєтку Кочубеїв, видав у «Записках» Полтавського ІНО (Інституту народної освіти) і збірнику «За сто літ» серію статей і матеріалів з історичного краєзнавства, а також про літопис Самійла Величка, про земське ополчення 1812 р. на Полтавщині тощо.

У вересні 1931 р. він був знову безпідставно заарештований і незабаром знову звільнений з-під варту, але одночасно звільнений і з роботи.

Працюючи викладачем історії в педагогічних інститутах Мелітополя, Оренбурга, Махачкали, професор Клепатський зазнавав постійних переслідувань з боку властей, які звинувачували його у «гнилому лібералізмі», «буржуазному націоналізмі», «троцькізмі», нагадували про його «попівське походження» тощо.

Влітку 1936 р. П.Г.Клепатський був ще раз заарештований. Після довгого слідства у квітні 1938 р. він був звинувачений у пропаганді «троцькістських поглядів і контрреволюційних ідей» і одержав 5 років ув'язнення у віддалених таборах країни...

Де і коли знайшов свій останній спочинок цей український історик, поки невідомо.

КРАВЧЕНКО ВАСИЛЬ ГРИГОРОВИЧ (1862—1945)

Український етнограф, краєзнавець, фольклорист, письменник, громадський діяч.

Походив з давнього козацького роду. Народився 25 квітня 1862 року в м. Бердянську в сім'ї безземельних селян. У 1880 р. закінчив із золотою медаллю Феодосійський вчительський інститут, у стінах якого назавжди захопився етнографією, але за зв'язки з діячами українського визвольного руху був позбавлений права викладання. Після закінчення юнкерської школи в Одесі В.Г.Кравченко відбував військову службу на Волині, не полишаючи при цьому своїх наукових уподобань; зібрані ним в цей час численні народознавчі матеріали були видруковані в «Етнографических материалах» Б.Д.Грінченка.

В 1900 році Василь Григорович стає одним із засновників і найактивніших членів Товариства дослідників Волині, в 1913 р. — директором Волинського музею в Житомирі. У 1902 р. було ви-

дано його збірку оповідань «Буденне життя». У 1911—1920 рр. в «Трудах Общества исследования Волини», а згодом — окремими книжками було видано три томи етнографічних матеріалів В.Г.Кравченка (пісні, весільні та інші обряди, народні перекази і оповідання, казки, повір'я, звичаї тощо).

З 1907 р. він бере активну участь в організації і діяльності житомирського товариства «Просвіта», постійно публікує народознавчі матеріали в часописах «Буковина», «Поступ», «Зоря», «Діло», «Літературно-науковий вісник», «Громадська думка», «Рада», «Маяк», «Світло» та ін.

Російська Академія наук у 1912 р. присвоїла В.Г.Кравченку звання професора. Інакше оцінила діяльність українського народознавця царська влада, закритиши у тому ж році житомирську «Просвіту» і відправивши Кравченка на заслання до Володимирської губернії.

Повернувшись до Житомира у буремному 1917 р., він обирається членом міської Ради і губпродкому, завідувачем міського і земського самоврядування (1918 р.).

З липня 1920 р. В.Г.Кравченко стає завідувачим етнографічним відділом Волинського науково-дослідного музею, який на протязі 20-х років був справжнім центром всієї краєзнавчої роботи на Волині. Одночасно професор Кравченко читає лекції з етнографії України студентам Житомирських вищих педагогічних курсів і місцевого інституту народної освіти, працює у багатьох комісіях Всеукраїнської Академії наук, вченим секретарем Волинської філії Сільськогосподарського наукового комітету України при Наркоземі тощо.

17 вересня 1929 року він був заарештований у сфабрикованій органами ДПУ «Справі» вигаданої «Спілки визволення України». І, хоча за відсутністю доказів «провини», 9 березня наступного року В.Г.Кравченка було звільнено з-під варту, він втратив усі посади і залишався без будь-яких засобів до існування. У цей скрутний час його запросив на роботу у Дніпропетровськ директор історичного музею професор Д.І.Яворницький, який у 1931 р. призначив Василя Григоровича на посаду завідуючого етнографічним відділом музею. Але восени 1933 р. В.Г.Кравченко був звинувачений у «націоналізмі» і знову звільнений з роботи. Він переїхав до свого сина Михайла, який мешкав у Ростові-на-Дону. У 1939 р. Михайла Кравченка було заарештовано як «ворога народу» і заслано. Не дочекавшись звільнення єдиного сина, В.Г.Кравченко помер у злигоднях в Ростові-на-Дону 20 березня 1945 р.

Значна частина зібраного видатним народознавцем фольклорних та інших етнографічних матеріалів не видавалась і зберігається у музеях та архівах. Їх вивчення й публікація могли б гарно прислужити справі національного й культурного відродження українського народу.

ЛЕОНТОВИЧ ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ (1866—1933)

Український громадсько-політичний діяч, юрист, журналіст, письменник (літературний псевдонім —

В.Левенко). Походив з давнього козацького, згодом дворянського роду на Полтавщині.

Народився 5 серпня 1866 р. на хуторі Оріховщина Лубенського району Полтавської губернії в сім'ї штаб-ротмистра Ахтирського гусарського полку, поміщика. Навчався у Лубенській та Прилуцькій гімназіях. Закінчив юридичний факультет Московського університету (1888 р.). У студентські роки, захопившись археологією, В.Леонтович разом із своїм старшим братом Іваном здійснив у 1887—1889 рр. розкопки трьох курганів у Старобільському повіті на Харківщині. Колекцію знахідок доби бронзи, здобутих під час цих робіт, брати подарували Лубенському музею (нині вона зберігається у Полтавському краєзнавчому музеї). Успішно захистивши дисертацію («Історія землеволодіння в Україні від повстання Б.Хмельницького до введення кріпацтва царицею Катериною II»), В.М.Леонтович дістав науковий ступінь кандидата права.

До першої світової війни В.М.Леонтович — активний діяч земських установ (гласний Лубенського повітового та Полтавського губерніального земств, почесний мировий суддя), учасник українського національного руху, член київської «Старої Громади» Української радикально-демократичної партії і Товариства українських поступовців (входив до Ради Товариства). Меценат української науки і культури, зокрема, матеріально забезпечував видання газет «Громадська думка» і «Рада». Співробітничав у журналах «Киевская старина» і «Літературно-науковий вісник», редагував часопис «Нова громада» (1906 р.). З 1915 р. брав участь у роботі Комітету Союзу міст Південно-Західного фронту, займався наданням допомоги пораненим бійцям, біженцям і місцевому населенню в районах бойових дій. У квітні 1917 р. В.М.Леонтович був обраний до Центральної Ради від Союзу українських автономістів-федералістів. За гетьманату — міністр земельних справ Української Держави (з жовтня 1918 р.), автор проекту земельної реформи. З 1919 р. — в еміграції у Болгарії, Сербії, Німеччині, згодом у Чехії (Празі).

В.М.Леонтович — автор багатьох маловідомих нині літературних, публіцистичних, наукових і мемуарних творів («Солдатський рух» (1891), «Пани і люди» (1893, 1929), «Старе і нове» (1900, 1913, 1914), «Хроніка Гречок» (1931, 1994), «Спомини утікача» (1922), «Спогади про мої зустрічі з українськими діячами старшого покоління» (1938), а також російсько-українського юридичного словника (1917, 1919).

Помер 10 грудня 1933 р. у Празі.

ЛЮБИНСЬКИЙ МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ (1891—1938)

Маловідомий громадсько-політичний діяч України, дипломат, вчений-філолог.

Народився 5 жовтня 1891 р. у с. Стріхівцях Новоушицького повіту Подільської губернії. Вчився на історико-філологічному факультеті Київського університету. Член Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), від якої у квітні 1917 року був обраний до складу Центральної

Ради і її Комітету — Малої ради. У серпні 1917 р. М.М.Любинський заснував і очолив Українську національно-революційну партію, що існувала 2 місяці як фракція УПСР і виступала проти згоди Центральної Ради з тими вимогами Тимчасового уряду Росії, що містились у його «Тимчасовій інструкції для Генерального Секретаріату» (від 4 серпня 1917 р.). За дорученням Центральної Ради М.М.Любинський працював секретарем комісії для скликання З'їзду народів Росії, що відбувся в Києві у вересні 1917 р., був обраний секретарем утвореної на цьому з'їзді Ради Народів. На початку грудня 1917 р. М.М.Любинський був відряджений на Румунський фронт із зверненням Центральної Ради до всіх воюючих держав заключити загальний демократичний мир. У січні-лютому 1918 року М.М.Любинський — член делегації УНР на мирних переговорах у Бресті-Литовському. Тут М.М.Любинський виявив багато наполегливості, витримки і такту, зокрема, у гострій полеміці з головою делегації російського Раднаркому Л.Троцьким, коли той заперечував повноваження делегатів УНР і намагався довести монопольне право представляти інтереси України прибулих на переговори представників українського радянського уряду (С.Медведева, В.Шахрая). Промову М.М.Любинського на переговорах керівники делегацій Німеччини і Австро-Угорщини оцінили як «надзвичайно красномовну». Зрештою, вони підтвердили міжнародне визнання самостійної Української Народної Республіки і підписали мирний договір з нею (9 лютого 1918 р.). Від імені української делегації М.М.Любинський також підписав (16 лютого 1918 р.) «Відозву до німецького народу», у якій йшлося про необхідність надання Німеччиною військової допомоги Україні в обороні її незалежності. Маловідомі сьогодні подробиці підготовки тексту цієї «Відозви» і обставини її підписання М.М.Любинський виклав у своїх спогадах «Як прийшли німці» (Літературно-науковий вісник, 1918, СС. 202—216). Повернувшись до Києва, М.М.Любинський з 14 березня 1918 р. очолював міністерство закордонних справ Центральної Ради (в уряді В.О.Голубовича). 28 квітня 1918 року він разом з Голубовичем та іншими членами уряду був заарештований німцями і ув'язнений.

У часи правління Директорії М.М.Любинський очолював дипломатичне представництво УНР в Грузії. Після встановлення радянської влади М.М.Любинський працював в Українській Академії наук: членом Комісії для складання енциклопедичного словника (1921—1923 рр.), науковим співробітником, секретарем, головою однієї з секцій Інституту української наукової мови, де він упорядкував «Словник українських філологічних термінів» (1923—1927 рр.), співредактором «Вісника Інституту української наукової мови» (1930 р.).

14 жовтня 1930 р. М.М.Любинського було заарештовано, а у березні 1932 р. — засуджено до 3-х років позбавлення волі. Відбував покарання у «Біломорбалтагу» в Карелії. Згодом одержав ще 3 роки заслання, а у 1938 р. був розстріляний. Посмертно реабілітований у 1989 році.